

σικὰς δυνάμεις, ὅπερ ἀναντιρρήτως εἶναι ἄλλο τι, ἢ αἴσθησις (52).. εἰς τὴν δευτέραν τῶν ἀντικειμένων παράστασιν, ἐγὼ δὲν ἀγνοῶ ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι νέον δι' ἐμὲ, ὅπερ βέβαια δὲν εἶναι αἴσθησις (56).. ἐγὼ ἐκτελῶ τὰ φαντάσματα τῶν αἰσθητῶν καὶ τὰ ἀποταμιεύω εἰς τι ταμεῖον καὶ μετὰ τῶν περιστάσεων αὐτῶν, ὅπερ βέβαια δὲν εἶναι αἴσθησις (58).. ἐγὼ μεταβαίνω ἐξ ἀποφάνσεων εἰς ἀπόφανσιν, ὅπερ βέβαια δὲν εἶναι αἴσθησις (93). "Ἀπασαι λοιπὸν αἱ τοιαῦται δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ ἡμεῖς φθάσαντες ὠνομάσαμεν νοῦν (44). "Ὡς οὖν οὖς διαφύως θεωρούμενος: ἢ ἂν θέλης ἐκ διαφόρων μερῶν, ὠνομάζεται ἀντίληψις, συνείδησις, προσοχή, ἐνθύμησις, φαντασία, μνήμη, καὶ λογικόν. Ἄλλὰ τοῦτο τί - ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ἀνάλυσις τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, ὡς δηλαδὴ καὶ ἡ ὑπὸ τῆς ἁχημίας τῶν συνθέτων σωμάτων εἰς τὰ ἐξ ὧν σύγκεινται στοιχεῖα; Ἐκεῖνο λοιπὸν, δι' οὗ περ ἡ ψυχὴ ἐκτελεῖ τὴν τε ἀνάλυσιν ἑνὸς συνθέτου (εἰς τὰ ἐξ ὧν σύγκειται στοιχεῖα, ὡς εὖ μάθη τὰς τούτων ιδιότητας ἀνα μέρος), καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν στοιχείων, ὡς εὖ γὰρ ἐκτελέσῃ τὸ ὅλον, παρατηροῦσα τὰς διαθέσεις αὐτοῦ, εἶναι ἐκεῖνο, εἰς ὅπερ ἤθελε δοθῆ ὄνομα λογισικόν, καὶ σοχασμὸς ἢ σκέψις εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. "Ὡς τὸ λογισικόν ἔχει χρεῖαν ἀπασῶν τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθεισῶν γνωστικῶν δυνάμεων, ὅν καὶ αὐτὸ μέρος τοῦ νοῦς, καὶ ἐξ οὗ ὁ ἄνθρωπος ὠνομάζεται λογισικός.

Οὕτως ἂν ἐγὼ παραβάλλω δύο δένδρα (ὄντα παρόντα) κατὰ τοὺς κορμούς, φύλλα, καρπούς, κτξ, τοῦτο δὲν εἶναι σοχασμὸς, ἀλλὰ σύγκρισις ἢ διάνοια. "Ἄν

ὅμως παραβάτω ἐν δένδρον παρὸν, μὲ ἄλλο ἀπὸν, ἢ ἀμφοτέρω, ἀπόντα, τοῦτο εἶναι σοχασμός. "Ὡς εἰς τὸν σοχασμὸν εἶναι χρειαῖ προσοχῆς καὶ συγκρίσεως, πλήν καὶ ἰδεῶν. "Ὅθεν σοχασμός ἤθελεν εἶναι ὄχι μόνον τὸ νὰ προσηλώσῃ τις τὴν ἑαυτοῦ προσοχὴν εἰς δύο ἀντικείμενα νοερά, ἢ ἰδέας, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ τὰ συγκρίνῃ διὰ νὰ ἀποφασίσῃ τι, εἴτε διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ἰδέαν: ὅ ἐς οὐτε μόνον τὰ αἰσθητὰ, οὐτε μόνον ἢ προσοχὴν, ἀλλ' οὐτε μόνον ἢ διανοία ἐκτελεῖ τὸν σοχασμὸν. Καθότι συλλογίζεται τις καὶ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ μόνον τῶν αἰσθητῶν, ἐν ᾧ δὲν λέγομεν ὅτι οὗτος σοχάζεται ἢ σκέπτεται. Ἄλλ' οὐτε μόνον εἰς συλλογισμὸς πάλιν ἐκτελεῖ σκέψιν ἢ σοχασμὸν, ἀλλὰ πολλοί. "Ὡς τὸ σοχάζεσθαι τινα εἶναι νὰ ζητῇ τὰ μέρη ἐνός, ὅλου, καὶ τὸ, σοχάζεται τις τὶ νὰ κάμῃ, εἶναι νὰ ἐρευνᾷ λεπτομέρως τὴν ἐσομένην ὠφέλειαν ἢ βλάβην, ὡς νὰ εὖρῃ τὴν ἀσφάλειαν ἢ πιθανότητα τοῦ σκοπούμενου. Ὡς ἀσόχαστοι ἤθελον εἶναι, ὅσοι δὲν ὑπάρχουσιν ἐπιτηδαιοὶ πρὸς εὖρεσιν τοῦ συμφέροντος ἢ καλοῦ, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, μὴ λογιστικοί, ἐνθα ὡς ὁράται, τὸ μὲν σοχασμός κυριολεκτεῖται περὶ τῶν πρακτέων, ἢ δὲ σκέψις ἀπλῶς περὶ τῆς θεωρίας, τὸ δὲ λογιστικὸν περὶ ἐκατέρων, ὡς ὄν αἰτίου ἀμφοτέρων. "Ὡς τὸ ἡμέτερον λογιστικὸν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν λέξιν ἀντανάκλασιν, καὶ ἢ σκέψις μὲ τὴν κρίσιν τῶν Εὐρωπαίων. (91).

105. Εἴτε ὅμως διανοεῖται τις, εἴτε σοχάζεται, οὗτος ἔχει σκοπούμενον οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὴν γνῶσιν τινος, εἴτε γένεσιν τινος ἰδέας (97 καὶ 104). "Ὡς τὸ λογιστικὸν καὶ λογικὸν εἶναι δύο πηγὰ τῶν ἀνθρω-

πίνων ἰδεῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἄν τις ἐξετάξῃ τὸ πρᾶγμα οὗτος ἤθελεν ἰδοῖ ὅτι γνῶσις τῶν ὄντων δὲν ἀποκτᾶται ποτὲ ἄνευ ἀναλύσεως αὐτῶν, εἴτε γνώσεως τῶν μερῶν καὶ συνθέσεως, ὅπερ εἶναι ἴδιον τοῦ λογισικοῦ. (104) ε τούτου ἕνεκεν τὸ λογισικόν ἤθελεν εἶναι ἢ κυρίως πηγὴ τῶν ἡμετέρων ἰδεῶν μετὰ τῆς φαντασίας (58). Ὡς ἢ καθολίκευσις τῶν ἰδεῶν (74) καὶ ἢ ἀφαίρεσις καὶ σύνθεσις αὐτῶν (80) εἶναι ἔργον τοῦ λογισικοῦ. Οὐσιώδης ὁμῶς διαφορὰ θεωρεῖται εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ἰδεῶν τὴν ὑπὸ τούτων τῶν δύο δυνάμεων. Καθότι εἰς μὲν τὴν φαντασίαν ἢ ψυχὴν τρόπον τινα πάσχει, εἰς δὲ τὸ λογισικόν εἶναι διόλου ἐνεργητικὴ. Οὕτω διὰ νὰ παράξῃ ἢ ψυχὴ διὰ τῆς φαντασίας τὴν ἰδέαν τῆς λευκότητος, ἔγεινε χρεῖα νὰ ἐνεργήσῃσι πολλάκις καὶ πολλὰ σώματα λευκὰ εἰς τὸ αἰσθητήριον τῆς ὀράσεως, καὶ διὰ νὰ παράξῃ τὴν ἰδέαν τῆς ψυχρότητος, ἔγεινε χρεῖα νὰ ἐνεργήσῃσι πολλάκις καὶ πολλὰ σώματα ψυχρὰ εἰς τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀφῆς, καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ἐχουσα δ' ὁμῶς ἢ ψυχὴ ταύτας τὰς ιδέας ἀνα μέρος, καὶ ἰδοῦσα ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὡς ἢ λευκότης, ἢ ψυχρότης, τὸ ῥευσίζεσθαι, κτξ. εὐρίσκονται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ἢ ἂν θέλῃς ἐπὶ μιᾶς οὐσίας (76), ἐσύναξεν ὅτι ταῦτα εἶναι ἓν, καὶ ὠνόμασεν αὐτὸ χιῶν. ὁμοίον τι ἐτέλεσε καὶ εἰς τὴν ἰδέαν ἀνθρώπος, καὶ εἰς τὴν ἰδέαν μῆλον (76), καὶ εἰς τὸ, ἢ ἀρετὴ εἶναι τιμία, καὶ εἰς τὸ, παντὸς τριγώνου αἱ δύο γωνίαι εἶναι ἐλάσσονες δύο ὀρθῶν κτξ, ὅπερ εἶναι πρᾶξις τοῦ λογισικοῦ καὶ οὐχ' ὕλη. Ὡς ἢ ψυχὴ διὰ μὲν τῆς φαντασίας ἀριθμεῖ ὡς ἄλλας μονάδας τὰς ιδέας, διὰ δὲ

τῆς ἀποφάνσεως συντίθησιν, διὰ δὲ τοῦ λογισικοῦ, ὡς δὲ ἄλλης ἀναλογίας, εὐρίσκει τὴν ἄγνωστον ποσότητα ἐκ τῶν ἐγνωσμένων.

106. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ λογισικὸν ἔχει δι' ὕλην τὰς αὔλους ιδέας, ἢ δὲ φαντασία τὰς ὑλικάς, καὶ ἐπειδὴ τὰ ὑλικά εἶναι διάφορα, ἔπεται ἀναγκαίως τοῦ μὲν λογισικοῦ ἡ ἐνέργεια νὰ ταυτίζεται εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους, τῆς δὲ φαντασίας μή. Οὕτως ἅπαντες μὲν οἱ ἄνθρωποι συμφωνοῦσιν ὅτι δύο καὶ δύο ποιοῦσι τέσσαρα, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι τιμία, ὅτι αἱ τρεῖς γωνίαι παντὸς τριγώνου εἶναι ἴσαι μὲ δύο ὀρθάς, πλὴν διαφωνοῦσιν ἂν ἡ τάδε γυνὴ ἦναι ὠραία, ἂν τὸ τάδε φαγητὸν ἦναι κάλλιστον, ἂν ἡ μουσικὴ τῶν Ὀθωμανῶν εἶναι ὠραία, κτξ, ὡς ἐκάστου ἔθνους καὶ ἐκάστου ἀνθρώπου ἰδίαν ιδέαν τοῦ ὠραίου καὶ του καλοῦ ἔχοντος.

107. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογισικὸς, ἢ λογικός, καὶ ἐπειδὴ τὸ λογισικὸν εἶναι δύναμις ἐνεργητικὴ πρὸς οὐδὲν ἄλλο, ἢ πρὸς τὸ μανθάνειν (α) εἶναι δὲ ἐκ φύσει ὁ κόπος ἀποτρόπαιον εἰς τὸν ἄνθρωπον, τούτου ἕνεκεν οἱ ἄνθρωποι ἐν γένει προκρίνουσι νὰ μανθάνωσι διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν βιβλίων, ἢ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν πραγμάτων, εἴτε σκέψεως, εὐχαρισούμενοι μᾶλλον εἰς τὸν σοχασμὸν τῶν ἄλλων, ἢ τὸν ἴδιον. Οἷσις ὁμῶς πιεσθεὶς ὅτι ἀναγινώσκει, οὗτος μένει πάντοτε εἰς τὴν πρώτην σιγμὴν τῶν ιδεῶν αὐτοῦ, ὡσαύτως καὶ

(α) Πάντες ἄνθρωποι φύσει τοῦ εἰδέναί ἐρέγονται. Ἄρις. Μετὰ τὰ φυσ. τὸ Λ τὸ μείζον.

ὅσας ἰσχυρογνωμονεῖ εἰς τὰς ἅπαξ ὑπ' αὐταῦ ληφθείσας
ιδέας, οὗτος μένει εἰς τὴν ἅπαξ ληφθεῖσαν ἀμάθειαν,
ἅπερ ἑκάτερα ἰσοδυναμοῦσι μὲ τὸ, οὗτος δὲν λογίζεται.
Διὰ τῆς ἀναγνώσεως βέβαια δύναται τις νὰ ἀποκτήσῃ
πολυμάθειαν, ἀπούσης ὅμως τῆς σκέψεως, τὸ πρᾶγμα δὲν
εἶναι ἐπισημή, ἀλλ' ἰδέαι ἄνευ σημασίας, καὶ ἐπομένως
αἱ τοιαῦται γνώσεις εἶναι λέξεις ἐπισεσωρευμένοι καὶ ὄχι
γνώσεις.

108. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡ ἰδεαλογία τῶν νεωτέρων
εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ ἔκθεσις τῶν γνωστικῶν δυνάμεων
εἴτε ἀνάλυσις τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, τούτου ἕνεκεν ἐν τῷ
παρὸν κεφάλαιον ἔκθεσις τῶν γνωστικῶν δυνάμεων, εἶναι
οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ ἰδεαλογία τῶν νεωτέρων. Ἀλλ' ἐπειδὴ
πάλιν καὶ ἡ ἀνάλυσις ἑνὸς νοητοῦ εἰς τὰ ἐξ ὧν σύγκειται
σοιχεῖα, εἶναι σοχασμὸς, ἢ σκέψις (104), τούτου ἕνε-
κεν γνώσις νοός, γνώσις τῶν γνωστικῶν δυνάμεων καὶ ἰδεα-
λογία ἤθελεν εἶναι σοχασμὸς τις ἢ σκέψις.

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ δυνάμεις ἄνευ ἐνεργειῶν εἶναι
ἀνύπαρκτόν τι.. καὶ αἱ ἐνέργειαι τῶν γνωστικῶν δυνάμεων
εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ αἱ ιδέαι (44), ἐπόμενον εἶναι ἢ
ἔκθεσις τοῦ παρόντος κεφαλαίου νὰ μὴν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ
ἔκθεσις τῆς γενέσεως τῶν ιδεῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ
ιδέαι ἡμῶν εἶναι ιδέαι τῶν ὄντων, ὅπερ καὶ ὄντολογία ἤθε-
λε λεχθῆ.. καὶ αἱ ιδέαι ἡμῶν δὲν εἶναι ἅπασαι τοῦ αὐ-
τοῦ εἶδους (77), ἔπεται ἀναγκαίως νὰ ἐκτεθῆ ἡ θεωρία
τῶν εἰδῶν αὐτῶν: ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον νὰ ἐπέκτασθῃ
ἢ ἀνάλυσις τοῦ πράγματος, εἴτε νὰ ἐκτεθῆ ἡ ὄντολογία.

Κ Ε Φ. Δ΄.

Περὶ Εἰδῶν τῶν Ἰδεῶν.

109. Πᾶσα λοιπὸν ἰδέα, ἣτις εἶναι τῷ ὄντι διάθεσις τῆς ψυχῆς ἢ ὑποκείμενου τοῦ νοῦς (44), θεωρούμενη ἔξω ἑαυτῆς, ὀνομάζεται ὄν. Ὡς εἰδέα καὶ ὄν εἶναι λέξεις ἰσοπλατεῖς.

Πᾶσα λοιπὸν ἰδέα ἢ ὄν δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς ἐκτάσεως, ὅπερ καὶ πλάτος ἰδεῶν λέγεται, οὔτε ἔχει ἰσαριθμούς τὰς λαβὰς ἢ μέρη, ὥς εἰ νὰ ληφθῆ ὑπὸ τοῦ νοῦς ἐπίσης, ὅπερ καὶ βάθος τῶν ἰδεῶν λέγεται, ἀλλὰ τινὲς μὲν αὐτῶν πολλὰς, ἄλλαι δὲ ὀλίγας, καὶ ἄλλαι μίαν καὶ μόνην: τουτέστιν εἶναι ἄνευ μερῶν. Ὡς εἰ ἐν πρώτοις αἱ ἰδέαι διαιροῦνται εἰς ἀπλάς καὶ εἰς συνθέτους, ὡς τοῦτο φθάσαντες εἶπομεν (77). Καὶ ἀπλαῖ μὲν ὀνομάζονται, ὅσαι ἔχουσι μίαν μόνην λαβὴν, εἴτε ὅσαι δὲν ἔχουσι μέρη, σύνθετοι δὲ, ὅσαι ἔχουσι πλεον τῆς μιᾶς λαβῆς. Οὕτως ἀπλαῖ μὲν ἰδέαι εἶναι αἱ ἰδέαι ἀπάντων τῶν αἰσθημάτων: τουτέστι τῶν χρωμάτων, τῶν ἤχων, τῶν ὀσμῶν, κτξ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τῆς ἡδονῆς, τοῦ πόνου, τῆς λύπης, τῆς κινήσεως, τῆς ἐκτάσεως, τῆς εὐθείας, τῆς βουλήσεως, κτξ. Σύνθετοι δὲ, αἱ οὗσαι ἄθροισμα ἢ φράκελλος τῶν ἀπλῶν ἰδεῶν, ὡς τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ σώματος, τῆς γῆς, τοῦ οὐρανοῦ, τῆς ἀρετῆς, τῆς καμπύλης γραμμῆς, κτξ.

Οὐδαμῶς ὁμῶς ὀλιγώτερον δύνανται νὰ ἐκληφθῶσιν ὡς ἀπλαῖ ἰδέαι καὶ αἱ δυνάμεις τῶν σωμάτων, αἷτε παθητικαὶ, λέγω, καὶ αἱ ἐνεργητικαὶ (44). Οὕτω τὸ κινεῖσθαι, τὸ αἰσθάνεσθαι, τὸ ῥευσίζεσθαι, κτξ, ἅπερ εἶναι δυνάμεις παθητικαί. καὶ τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι, τὸ κινεῖν, τὸ καίειν, τὸ ῥευσίζειν, κτξ, ἅπερ εἶναι δυνάμεις ἐνεργητικαί, εἶναι ἰδέαι ἀπλαῖ.

110. Ἄν λοιπὸν ἐρευνήσῃ τις τὴν γένεσιν τῶν ἰδεῶν, ἤθελεν ἰδοῖ, ὅτι αἱ μὲν ἀπλαῖ ἔχουσι δύο πηγὰς: τὴν τε φαντασίαν καὶ τὸ λογιστικόν, αἱ δὲ σύνθετοι ὁλοκλήρως τὸ λογιστικόν. Καθότι ὅσαι τῶν ἰδεῶν (αἷτινες ὄραται, ἢ αἰσθηταὶ ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊῶν ὀνομάζονται) ἔχουσι χρεῖαν τῶν αἰσθήσεων, εἴτε ὑπῆρξαν πρῶτον αἰσθήματα, εἶναι ἔργον τῆς φαντασίας, καὶ πρὸς παράστασιν αὐτῶν εἶναι τρόπον τινὰ χρεῖα ὑλῆς τινος, πλὴν ὅχι καὶ διὰ τοῦτο δὲν συντρέχει καὶ τὸ λογιστικόν εἰς τὸ νὰ δώσῃ εἰς αὐτάς τὸ καθόλου (74). Ὅσαι δὲ τῶν ἰδεῶν εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ συμπεράσματα, ὡς τὸ, ἔκτασις, κίνησις, βούλησις, ἰδέαι κτξ, εἶναι ἔργον διόλου τοῦ λογιστικοῦ. Ὡσαύτως εἶναι ἔργον καθαρὸν τοῦ λογιστικοῦ καὶ ἀπασαὶ αἱ σύνθετοι ἰδέαι, ὡς τοῦτο φθάσαντες εἶδομεν (105). Καὶ ὡς μὲν πρὸς τὰς ἀπλαῖς ἰδέαις εἶναι ἄξιον παρατηρήσεως α', ὅτι αἱ τῆς φαντασίας, ἢ αἰσθηταὶ ἰδέαι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀποκτηθῶσι διὰ διδασκαλίας: ἢ ἂν θέλῃς διὰ τοῦ αἰσθητηρίου τῆς ἀκοῆς. Λέγε, φέρε εἰπεῖν, ὅσον θέλεις, περὶ χρωμάτων ἢ φωτός, πρὸς ἓνα τυφλὸν, αὐτὸς θέλει λάβει οὐδεμίαν ἀντίληψιν τοῦ πράγματος. Καὶ ἔχθετε τοῦ ἤχου, ὅπως θέλεις, πρὸς ἓνα κωφὸν, αὐτὸς θέλει εὔ-

νοήσκει οὐδ' ὄλως τὸ, τί ἐστὶν ἦχος, ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ὡς ἐὰν λάβῃ τις νόησιν τῶν ιδεῶν τῆς φαντασίας, εἶναι ἀνάγκη εἰς αὐτὸν νὰ διατεθῇ πρῶτον ὑπὸ τῶν σωμάτων, καὶ τότε νὰ αντιλάβηται τῶν σημείων αὐτῶν ἢ λέξεων.

β'. "Ὅτι ὄχι μόνον ἀδυνατεῖ τις νὰ εἰσάξῃ εἰς ἄλλον γνῶσιν μιᾶς ιδέας ἀπλῆς τῆς φαντασίας: μὴ διὰ τῶν αἰσθήσεων λέγω προσληφθεῖσαν, ἀλλ' οὔτε ἐν ἑαυτῷ νὰ τὴν πλάσῃ. Οὐδεὶς λέγω δύναται νὰ πλάσῃ ιδέαν χρώματος, ὅπερ ποτὲ δὲν ὑπέπεσεν εἰς τὴν ὄρασιν αὐτοῦ, ἢ ὀσμῆς, ἢ τις ποτὲ δὲν προτέβαλεν εἰς τὴν ῥίνα αὐτοῦ, κτξ. Καὶ ἔτι πλέον ὄχι μόνον ἀδυνατεῖ τις νὰ κατασκευάσῃ εἰκόνα μὴ εἰκονιζομένου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐνουῖσαν νὰ μηδενίσῃ. Ἐχων, φέρε εἰπεῖν, τις τὴν ιδέαν τῆς λευκότητος, ἀδυνατεῖ τοῦ νὰ καταστήσῃ ἑαυτὸν οὕτω πῶς, ὥστε νὰ μὴ φαντάζηται λευκότητα.

γ'. "Ὅτι αἱ ιδέαι τῆς φαντασίας εἶναι ἅπασαι γενικαί. (74).

111. Ὡς δὲ πρὸς τὰς συνθέτους παρατηρεῖσθω αἱ ὅτι δὲν εἶναι ἐπίσης σύνθετοι, ἀλλὰ τινὲς μὲν ἦττον, τινὲς δὲ μᾶλλον, ὅπερ καὶ βάθος ιδεῶν ὑπὸ τῶν μεταφυσικῶν ἔλαβεν ὄνομα (109). Οὕτως ἡ ιδέα τοῦ Πυθαγόρου ἔχει μείζον βάθος, ἢ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τούτου μᾶλλον, ἢ τοῦ ζώου, καὶ τοῦ ζώου μᾶλλον, ἢ τοῦ φυτοῦ, καὶ οὕτως ἐφεξῆς.

β'. "Ὅτι ἐκ τῶν συνθέτων τινὲς μὲν εἶναι ἀτομικαί, ὡς τοῦ Πυθαγόρου, Γῆς, Ἡλίου, Σελήνης, κτξ., αἱ δὲ πλείονες γενικαί, ὡς τοῦ ἀνθρώπου, τριγώνου, ἀρετῆς

κτξ. Καὶ τούτου ἕνεκεν αἱ ἰδέαι ὑποδιαίρουνται εἰς γενικὰς καὶ μερικὰς, ἢ καθόλου, καὶ καθέκαστα (77), ἔνθα δὴλονότι τὸ καθόλου εἶναι διαφοροῦ μεγέθους, ὅπερ καὶ πλάτος ὑπὸ τῶν μεταφυσικῶν ὠνομάσθη (109).

γ'. "Ὅτι τὸ πλάτος αὐτῶν ἀντιπάσχει μὲ τὸ βάθος. Οὕτως ἡ ἰδέα τοῦ ὄντος (αὐτόθι) εἶναι ἢ πλέου πλατεῖα, ὡς ἅπαντα τὰ νοητὰ περιέχουσα, πλὴν εἶναι ἀβαθύτατος, ὡς ὡσα ἀπλῆ. Καὶ ἐξ ἐναντίας ἡ ἰδέα τοῦ Πυθαγόρου εἶναι ζενωτάτη, ὡς ἓν μόνον ἄτομον σημαίνουσα, πλὴν εἶναι ἢ βαθυτέρα τῶν, ἀνθρώπου, ζώου, ἐμφύχου, σώματος, οὐσίας, ὄντος. ὁμοίον τι ἤθελε θεωρηθῆ εἰς τὰς ἰδέας ἀνθρώπου, ζῴου, ἐμφυχον, σῶμα, οὐσία. Καθότι ἐπειδὴ τὰ ὄντα εἶναι ἢ αὐθύπαρκτα, ἢ τρόποι τῆς ὑπάρξεως τῶν αὐθυπάρκτων, εἴτε τῶν οὐσιῶν, τούτου ἕνεκεν τὸ ὄν εἶναι μὲν γενικώτερον τῆς οὐσίας, πλὴν ἧττον βαθεῖα ἰδέα αὐτοῦ. "Ἐτι αἱ οὐσίαι εἶναι ἢ σώματα ἢ μή, ὅθεν τὰ σώματα εἶναι μὲν ὀλιγώτερα τὸν ἀριθμὸν, ἢ αἱ οὐσίαι, πλὴν ἡ ἰδέα αὐτῶν εἶναι μᾶλλον βαθεῖα, ἢ τῆς οὐσίας. Τὰ σώματα πάλιν εἶναι ἢ ὀργανικὰ ἢ μή, ὅθεν τὰ ὀργανικὰ σώματα εἶναι μὲν ὀλιγώτερα τὸν ἀριθμὸν, ἢ τὰ ἀπλῶς σώματα, πλὴν ἡ ἰδέα αὐτῶν εἶναι μᾶλλον βαθεῖα, ἢ τῶν σωμάτων ἀπλῶς. Ἐκ δὲ τῶν ὀργανικῶν σωμάτων ἄλλα μὲν εἶναι αἰσθητικὰ, ἄλλα δὲ μή, ὅθεν τὰ αἰσθητικὰ εἶναι μὲν ὀλιγώτερα τὸν ἀριθμὸν, ἢ τὰ ὀργανικὰ, πλὴν ἡ ἰδέα αὐτῶν εἶναι μᾶλλον βαθεῖα, ἢ τῶν ὀργανικῶν. Ἐκ δὲ τῶν αἰσθητικῶν ἄλλα μὲν εἶναι λογικὰ, ἄλλα δὲ μή. "Ὡς εἰ τὰ λογικὰ εἶναι ὀλιγώτερα μὲν τὸν ἀ-

χόνται εἰς τὸ κενόν. Ὡσεῖς ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ οὔτε ὁ Ἀριστοτέλης οὔτε ἐγὼ ἔμαθον οὐδέν.

Ἄλλ' ἂν, ἤθελεν εἰποῖ τις, καὶ ἡμεῖς μανθάνωμεν οὐδέν ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ, ἢ διδασκαλία τῆς λογικῆς ἤθελεν εἶναι περιττή. Πλήν καὶ τοῦτο, λέγω ἐγὼ, εἶναι ἄλλη ὑπερβολὴ καὶ ἀπομακρυσμὸς ἀπὸ τῆς μέσης ὁδοῦ πρὸς τὰ ἄκρα. Καὶ καθὼς οἱ σχολαστικοὶ ἡμάρτανον ἑσχαζόμενοι ἀπάσας τὰς ἀνθρωπίνους γνώσεις κρεμαμένας ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν συλλογισμῶν, ὥσε οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴ γίνονται ἄλλως λογικοὶ, εἰμὴ διὰ μόνης τῆς λογικῆς, οὔτω καὶ ἡ παντελὴς ἀγνοία τῆς λογικῆς ἤθελεν εἶναι ἄλλο ἀμάρτημα. Δῆλον ὅμως ὅτι ἡ ταύτης πραγματεία ἔπρεπε νὰ ἦναι σύντομος, ἀποποιουμένη τὰ περιττὰ καὶ τὰς ξένας ὕλας, καὶ περικλειομένη εἰς τὸ νὰ διδάσκη μόνον τὴν μορφήν τοῦ συλλογισμοῦ, καὶ ὅτι ἅπασα ἢ ἡμετέρα ὁμιλία εἶναι οὐδέν ἄλλο, ἢ συλλογισμοὶ συνεχεῖς, ὥσε τοῦτο γινώσκων τις, νὰ διακρίνη εὐκόλως τὸν μὴ ὀρθῶς διαλεγόμενον, ἀγκαλὰ καὶ οὔτε τοῦτο ἀποκτᾶται ἐκ τῆς λογικῆς, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων γνώσεως.

Περὶ Λογιστικοῦ.

104. Ἐγὼ ἀντιλαμβάνομαι τῆς προσβολῆς τῶν ἔξωθεν σωμάτων, ὅπερ βέβαια εἶναι ἄλλο τι, ἢ αἴσθησις (45).. ἐγὼ ἔχω συνείδησιν τῶν ἐμῶν ἐνεργειῶν, ὅπερ βέβαια δὲν εἶναι αἴσθησις (50).. ἐγὼ συναθροίζω ἐκ πολλῶν εἰς ἓν ἀντικείμενον καὶ τὴν αἰσθητικὴν καὶ τὰς γνω-

ριστικὰς δυνάμεις, ὅπερ ἀναντιρρήτως εἶναι ἄλλο τι, ἢ αἰσθη-
 σεις (52).. εἰς τὴν δευτέραν τῶν ἀντικειμένων παράστα-
 σιν, ἐγὼ δὲν ἀγνοῶ ὅτι τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι νέον δι' ἐμὲ,
 ὅπερ βέβαια δὲν εἶναι αἰσθησις (56).. ἐγὼ ἐκτελῶ τὰ
 φαντάσματα τῶν αἰσθητῶν καὶ τὰ ἀποταμιεύω εἰς τι ταμει-
 ου καὶ μετὰ τῶν περιζήσεων αὐτῶν, ὅπερ βέβαια δὲν
 εἶναι αἰσθησις (58).. ἐγὼ μεταβαίνω ἐξ ἀποφάνσεων εἰς
 ἀπόφανσιν, ὅπερ βέβαια δὲν εἶναι αἰσθησις (93). "Απα-
 σαι λοιπὸν αἱ τοιαῦται δυνάμεις τῆς ψυχῆς εἶναι ἐκεῖνο,
 ὅπερ ἡμεῖς φθάσαντες ὀνομάσαμεν νοῦν (44). "Ὡς οὖν
 νοῦς διαφόρως θεωρούμενος: ἢ ἂν θέλης ἐκ διαφόρων
 μερῶν, ὀνομάζεται ἀντίληψις, συνείδησις, προσοχή, ἐν-
 θύμησις, φαντασία, μνήμη, καὶ λογικόν. Ἀλλὰ τοῦτο
 τί - ἄλλο εἶναι, εἰμὴ ἀνάλυσις τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς, ὡς
 δηλαδὴ καὶ ἡ ὑπὸ τῆς ἁχημίας τῶν συνθέτων σωμάτων
 εἰς τὰ ἐξ ὧν σύγκεινται στοιχεῖα; Ἐκεῖνο λοιπὸν, δι' οὗ
 περ ἡ ψυχὴ ἐκτελεῖ τὴν τε ἀνάλυσιν ἑνὸς συνθέτου (εἰς τὰ
 ἐξ ὧν σύγκειται στοιχεῖα, ὡς ἐνὰ μάθη τὰς τούτων ιδιότη-
 τας ἀνα μέρος), καὶ τὴν σύνθεσιν τῶν στοιχείων, ὡς ἐνὰ
 ἐκτελέσει τὸ ὅλον, παρατηροῦσα τὰς διαθέσεις αὐτοῦ, εἶναι
 ἐκεῖνο, εἰς ὅπερ ἠθέλε θυθῆ ὄνομα λογιστικόν, καὶ
 σοχασμὸς ἢ σκέψις εἰς τὸ ἔργον αὐτοῦ. "Ὡς τὸ λο-
 γιστικὸν ἔχει χρεῖαν ἀπασιῶν τῶν μέχρι τοῦδε ἐκτεθεισῶν
 γνωστικῶν δυνάμειν, ὧν καὶ αὐτὸ μέρος τοῦ νοῦς, καὶ ἐξ
 οὗ ὁ ἄνθρωπος ὀνομάζεται λογιστικός.

Οὕτως ἂν ἐγὼ παραβάλλω δύο δένδρα (ὄντα πα-
 ρόντα) κατὰ τοὺς κορμούς, φύλλα, καρπούς, κτξ, τοῦ-
 το δὲν εἶναι σοχασμὸς, ἀλλὰ σύγκρισις ἢ διάνοια. "Ἄν

ὁμῶς παραβάλλω ἓν δένδρον παρὸν, μὲ ἄλλο ἀπόν, ἢ ἀμφοτέρω, ἀπόντα, τοῦτο εἶναι σοχασμός. "Ὡς εἰς τὸν σοχασμὸν εἶναι χρειαῖ προσοχῆς καὶ συγκρίσεως, πλήν καὶ ιδεῶν. "Ὅθεν σοχασμός ἤθελεν εἶναι ὄχι μόνον τὸ νὰ προσηλώσῃ τις τὴν ἑαυτοῦ προσοχὴν εἰς δύο ἀντικείμενα νοερά, ἢ ιδέας, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ τὰ συγκρίνῃ διὰ νὰ ἀποφασίσῃ τι, εἴτε διὰ νὰ ἀποκτήσῃ ιδέαν: ὅ ἐς οὐτε μόνον τὰ αἰσθητά, οὐτε μόνῃ ἢ προσοχῇ, ἀλλ' οὐτε μόνῃ ἢ διανοίᾳ ἐκτελεῖ τὸν σοχασμὸν. Καθότι συλλογίζεται τις καὶ ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ μόνου τῶν αἰσθητῶν, ἐν ᾧ δὲν λέγομεν ὅτι οὗτος σοχάζεται ἢ σκέπτεται. Ἄλλ' οὐτε μόνου εἰς συλλογισμὸς πάλιν ἐκτελεῖ σκέψιν ἢ σοχασμὸν, ἀλλὰ πολλοί. "Ὡς τὸ σοχάζεσθαι τινα εἶναι νὰ ζητῇ τὰ μέρη ἐνός, ὅλου, καὶ τὸ, σοχάζεται τις τι νὰ κάμῃ, εἶναι νὰ ἐρευνᾷ λεπτομέρως τὴν ἐσομένην ὠφέλειαν ἢ βλάβην, ὥς νὰ εὕρῃ τὴν ἀσφάλειαν ἢ πιθανότητα τοῦ σκοπούμενου. Ὡς ἀσόχαστοι ἤθελον εἶναι, ὅσοι δὲν ὑπάρχουσιν ἐπιτηδαιοὶ πρὸς εὕρεσιν τοῦ συμφέροντος ἢ καλοῦ, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ, μὴ λογιστικοί, ἐνθα ὡς ὁράται, τὸ μὲν σοχασμός κυριολεκτεῖται περὶ τῶν πρακτέων, ἢ δὲ σκέψις ἀπλῶς περὶ τῆς θεωρίας, τὸ δὲ λογιστικὸν περὶ ἐκατέρων, ὡς ὄν αἴτιον ἀμφοτέρων. "Ὡς τὸ ἡμέτερον λογιστικὸν ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν λέξιν ἀντανάκλασιν, καὶ ἡ σκέψις μὲ τὴν κρίσιν τῶν Εὐρωπαίων. (91).

105. Εἴτε ὁμῶς διανοεῖται τις, εἴτε σοχάζεται, οὗτος ἔχει σκοπούμενον οὐδὲν ἄλλο, ἢ τὴν γνῶσιν τινος, εἴτε γένεσιν τινος ιδέας (97 καὶ 104). "Ὡς τὸ λογιστικὸν καὶ λογικὸν εἶναι δύο πηγαὶ τῶν ἀνθρω-

πίνων ιδεῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἄν τις ἐξετάξῃ τὸ πρᾶγμα οὗτος ἤθελεν ἰδοῖ ὅτι γνῶσις τῶν ὄντων δὲν ἀποκτᾶται ποτὲ ἄνευ ἀναλύσεως αὐτῶν, εἴτε γνώσεως τῶν μερῶν καὶ συνθέσεως, ὅπερ εἶναι ἴδιον τοῦ λογισικοῦ. (104) εἰς τούτου ἕνεκεν τὸ λογισικὸν ἤθελεν εἶναι ἡ κυρίως πηγὴ τῶν ἡμετέρων ιδεῶν μετὰ τῆς φαντασίας (58). Ὡς ἡ καθολίκευσις τῶν ιδεῶν (74) καὶ ἡ ἀφαίρεσις καὶ σύνθεσις αὐτῶν (80) εἶναι ἔργον τοῦ λογισικοῦ. Οὐσιώδης ὁμῶς διαφορὰ θεωρεῖται εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ιδεῶν τὴν ὑπὸ τούτων τῶν δύο δυνάμεων. Καθότι εἰς μὲν τὴν φαντασίαν ἡ ψυχὴ τρόπον τινα πάσχει, εἰς δὲ τὸ λογισικὸν εἶναι διόλου ἐνεργητικὴ. Οὕτω διὰ νὰ παράξῃ ἡ ψυχὴ διὰ τῆς φαντασίας τὴν ιδέαν τῆς λευκότητος, ἔγεινε χρεῖα νὰ ἐνεργήσῃσι πολλάκις καὶ πολλὰ σώματα λευκὰ εἰς τὸ αἰσθητήριον τῆς ὀράσεως. καὶ διὰ νὰ παράξῃ τὴν ιδέαν τῆς ψυχρότητος, ἔγεινε χρεῖα νὰ ἐνεργήσῃσι πολλάκις καὶ πολλὰ σώματα ψυχρὰ εἰς τὸ αἰσθητήριον τῆς ἀφῆς, καὶ οὕτως ἐφεξῆς. Ἐχουσα δ' ὁμῶς ἡ ψυχὴ ταύτας τὰς ιδέας ἀνὰ μέρος, καὶ ἰδοῦσα ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν, ὡς ἡ λευκότης, ἡ ψυχρότης, τὸ ῥευσίζεσθαι, κτξ. εὐρίσκονται εἰς ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ὑποκείμενον, ἢ ἂν θέλῃς ἐπὶ μιᾶς οὐσίας (76), ἐσύναξεν ὅτι ταῦτα εἶναι ἓν, καὶ ὠνόμασεν αὐτὸ χιῶν. ὁμοίον τι ἐτέλεσε καὶ εἰς τὴν ιδέαν ἀνθρώπος, καὶ εἰς τὴν ιδέαν μήλου (76), καὶ εἰς τὸ, ἢ ἀρετὴ εἶναι τιμία, καὶ εἰς τὸ, παντὸς τριγώνου αἱ δύο γωνίαι εἶναι ἐλάσσονες δύο ὀρθῶν κτξ, ὅπερ εἶναι πράξις τοῦ λογισικοῦ καὶ οὐχ' ὕλη. Ὡς ἡ ψυχὴ διὰ μὲν τῆς φαντασίας ἀριθμεῖ ὡς ἄλλας μονάδας τὰς ιδέας, διὰ δὲ

τῆς ἀποφάνσεως συντίθησιν, διὰ δὲ τοῦ λογισικοῦ, ὡς δὲ ἄλλης ἀναλογίας, εὐρίσκει τὴν ἄγνωστον ποσότητα ἐκ τῶν ἐγνωσμένων.

106. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ λογισικὸν ἔχει δι' ὕλην τὰς αὔλους ιδέας, ἢ δὲ φαντασία τὰς ὑλικάς, καὶ ἐπειδὴ τὰ ὑλικά εἶναι διάφορα, ἔπεται ἀναγκαίως τοῦ μὲν λογισικοῦ ἢ ἐνέργεια νὰ ταυτίζηται εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους, τῆς δὲ φαντασίας μή. Οὕτως ἅπαντες μὲν οἱ ἄνθρωποι συμφωνοῦσιν ὅτι δύο καὶ δύο ποιοῦσι τέσσαρα, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι τίμια, ὅτι αἱ τρεῖς γωνίαι παντὸς τριγώνου εἶναι ἴσαι μὲ δύο ὀρθάς, πλὴν διαφωνοῦσιν ἂν ἢ τάδε γυνὴ ἦναι ὠραία, ἂν τὸ τάδε φαγητὸν ἦναι κάλλιστον, ἂν ἢ μουσικὴ τῶν Ὀθωμανῶν εἶναι ὠραία, κτξ, ὡς ἐκάστου ἔθνους καὶ ἐκάστου ἀνθρώπου ἰδίαν ιδέαν τοῦ ὠραίου καὶ του καλοῦ ἔχοντος.

107. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογισικὸς, ἢ λογικός, καὶ ἐπειδὴ τὸ λογισικὸν εἶναι δύναμις ἐνεργητικὴ πρὸς οὐδὲν ἄλλο, ἢ πρὸς τὸ μαυθάνειν (α) εἶναι δὲ ἐκ φύσεως ὁ κόπος ἀποτρόπαιον εἰς τὸν ἄνθρωπον, τούτου ἕνεκεν οἱ ἄνθρωποι ἐν γένει προκρίνουσι νὰ μαυθάνωσι διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν βιβλίων, ἢ διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν πραγμάτων, εἴτε σκέψεως, εὐχαρισούμενοι μᾶλλον εἰς τὸν σοχασμὸν τῶν ἄλλων, ἢ τὸν ἴδιον. Οἷσις ὅμως πιεσθεὶς ὅτι ἀναγινώσκει, οὗτος μένει πάντοτε εἰς τὴν πρώτην σιγμὴν τῶν ιδεῶν αὐτοῦ, ὡσαύτως καὶ

(α) Πάντες ἄνθρωποι φύσει τοῦ εἰδέναι ἐρέγονται. Ἄρις. Μετὰ τὰ φυσ. τὸ Δ τὸ μείζον.

ὅσας ἰσχυρογνωμονεῖ εἰς τὰς ἅπαξ ὑπ' αὐταῦ ληφθεῖσας ιδέας, οὗτος μένει εἰς τὴν ἅπαξ ληφθεῖσαν ἀμάθειαν, ἅπερ ἐκάτερα ἰσοδυναμοῦσι μὲ τὸ, οὗτος δὲν λογίζεται. Διὰ τῆς ἀναγνώσεως βέβαια δύναται τις νὰ ἀποκτήσῃ πολυμαθειαν, ἀπούσης ὅμως τῆς σκέψεως, τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἐπισημή, ἀλλ' ιδέαι ἄνευ σημασίας, καὶ ἐπομένως αἱ τοιαῦται γνώσεις εἶναι λέξεις ἐπισεσωρευμέναι καὶ ὅχι γνώσεις.

108. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡ ἰδεαλογία τῶν νεωτέρων εἶναι οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ ἔκθεσις τῶν γνωστικῶν δυνάμεων εἴτε ἀνάλυσις τοῦ ἀνθρωπίνου νοός, τούτου ἕνεκεν ἐν τῷ παρὸν κεφάλαιον ἔκθεσις τῶν γνωστικῶν δυνάμεων, εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ ἡ ἰδεαλογία τῶν νεωτέρων. Ἄλλ' ἐπειδὴ πάλιν καὶ ἡ ἀνάλυσις ἑνὸς νοητοῦ εἰς τὰ ἐξ ὧν σύγκειται σοιχεῖα, εἶναι σοχασμός, ἢ σκέψις (104), τούτου ἕνεκεν γνώσις νοός, γνώσις τῶν γνωστικῶν δυνάμεων καὶ ἰδεαλογία ἤθελεν εἶναι σοχασμός τις ἢ σκέψις.

Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ δυνάμεις ἄνευ ἐνεργειῶν εἶναι ἀνύπαρκτόν τι, καὶ αἱ ἐνέργειαι τῶν γνωστικῶν δυνάμεων εἶναι οὐδὲν ἄλλο, ἢ αἱ ιδέαι (44), ἐπόμενον εἶναι ἢ ἔκθεσις τοῦ παρόντος κεφαλαίου νὰ μὴν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ ἔκθεσις τῆς γενέσεως τῶν ιδεῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ αἱ ιδέαι ἡμῶν εἶναι ιδέαι τῶν ὄντων, ὅπερ καὶ ὄντολογία ἤθελε λεχθῆ. καὶ αἱ ιδέαι ἡμῶν δὲν εἶναι ἅπασαι τοῦ αὐτοῦ εἴδους (77), ἔπεται ἀναγκαίως νὰ ἐκτεθῆ ἡ θεωρία τῶν εἰδῶν αὐτῶν: ὅ ἐστι μεθερμηνευόμενον νὰ ἐπεκταθῆ ἢ ἀνάλυσις τοῦ πράγματος, εἴτε νὰ ἐκτεθῆ ἡ ὄντολογία.